

pracovníkov, 4. na príprave ďalšieho stretnutia sociológov, ktoré sa má uskutočniť roku 1966.

Konferencia vo Varšave bola ďalším stupňom v rozvoji spolupráce sociológov socialistických krajín. Treba vysloviť želanie, aby takéto pracovné stretnutia boli častejšie, pretože v súčasnej etape rozvoja marxistickej sociológie je to najoptimálnejšia cesta k vzájomnej výmene názorov, poznatkov a skúseností, ktoré urýchľujú jej rozvoj.

Ján Pašiak

ŠJAZD PSYCHOLÓGOV O PROBLÉMOCH OSOBNOSTI

Filozofia nastolila u nás v posledných rokoch problém človeka. Teoretické úvahy sa stali podnetom empirického výskumu, ktorý umožňuje analýzu ľudského správania v konkrétnych situáciách, a tým aj efektívne riešenia závažných pracovných, výchovných i liečebných úloh. Problém osobnosti je práve tou ústrednou otázkou, ktorá rovnako zaujíma pedagogického, klinického i ekonomického psychológa a súčasne umožňuje vzájomné dorozumenie na úseku úzko zameraného experimentálneho výskumu ako aj v oblasti širších teoretických koncepcií. Treba jednako priznať, že psychologické disciplíny u nás sa len posledných niekoľko rokov rozvíjajú v súlade so svetovým trendom a v oblasti aplikácií za ním ešte badateľne zaostávajú. Existuje množstvo veľmi závažných problémov, kde sa zatiaľ len zbierajú informácie a vytvára základná orientácia. Podstatne menej otázok sa rieši na experimentálnej a teoretickej úrovni. Sú to dôsledky nepriaznivého obdobia dogmatizmu, v ktorom apriórne schémy človeka odrádzali od konkrétneho skúmania osobnosti. Situácia sa však podstatne mení. Sám problém osobnosti sa síce zatiaľ u nás komplexne neskúma, zameranie prevažnej väčšiny práce našich psychológov však má k nemu bezprostredný vzťah. Ukázalo sa to najmä na II. sjazde československých psychológov, ktorý sa konal 19.—20. novembra 1964 a bol zameraný na tematiku osobnosti. Toto zameranie nebolo dôsledkom potreby konfrontovať a stabilizovať súbor získaných poznatkov ani nevyhnutnosti prejsť na celkom nové koncepčné platformy. Vyžiadala si ho skôr naliehavá potreba nášho súčasného života pristupovať k analýze ľudských motívov a činností na základe vedecky fundovaného poznania človeka. Išlo však zrejme aj o nájdenie dostatočne širokej platformy, na ktorej by bola možná vzájomná komunikácia. Téma osobnosti túto platformu poskytuje.

Sjazd sa nám zdá vhodnou príležitosťou k tomu, aby sme poukázali na hlavné problémy a hľadiská, ktoré dnes psychológiu osobnosti zaujímajú. Treba, pravda, zdôrazniť, že naše psychologické vedecké a výskumné zariadenia majú už zväčša ustálené zameranie a výskum osobnosti sa ako komplexná úloha nikde zatiaľ nerobí. Nedalo sa preto ani čakať, že sa nájdu rovnako široké pohľady a bezprostredne súvisiace metodologické prístupy. Typickým je skôr akési rozdrobenie záujmov, ktoré sa prejavilo referovaním o celom rade analytických výskumov čiastkových problémov. Pri existencii niekoľko sto psychológov u nás, z ktorých je len niekoľko desiatok vedeckých pracovníkov, zrejme sa však nemôže stačiť na široko zamerané spracúvanie nesmierneho množstva problémov, ktoré v súčasnosti psychologické disciplíny ponúkajú na riešenie. Potvrdila sa jednako dynamika a šírka záujmov v práci našich psychológov. Sú v tom nevýhody, ale aj prednosti.

V pléne sjazdu sa predniesli štyri referáty. Prof. Tardy podal hlboký rozbor dynamiky osobnosti. Vychádzal z Lewinovej teórie, ktorá nie je ani behavioristická, ani reflexologická a okrem správania prizera i na situáciu, ktorú človek prežíva subjektívne. Vo

svetovej psychológii sa Lewinova dynamická teória osobnosti stala východiskom široko založeného experimentálneho výskumu motivácie, úrovne aspirácie a zisťovania psychických síl vôbec. Ukázalo sa, že plodná teória môže stimulovať výskum k objavovaniu dôležitých faktov, ktoré v svojom celku môžu ďaleko presiahnuť význam samej teórie. Tardyho referát mal závažný metodologický dosah. Ukázal cesty, akými sa treba pri pokusoch o syntézu uberať, a poukázal na nedostatok našich vlastných koncepčných východísk. Mnohé modely osobnosti sa ukazujú v súčasnosti neprimeranými a pre pochopenie človeka priúzkymi. Takým je zrejme aj model reflexologický.

Prof. Linhart referoval o vplyve učenia na psychický vývoj. Zdôraznil, že špecifickou črtou ľudského učenia je jeho významový, sémantický aspekt. Problém učenia má pre súčasnú psychológiu osobnosti význam najmä v tom, že skúma sociálne faktory vývinu osobnosti, vystupujúce do popredia najmä po objavoch vplyvu deprivácie. Deprivácia čiže ochudobnenie napr. rozumového alebo citového života pôsobí najmä v mladosti nepriaznivo na rozvoj jedinca. U dospeljej osobnosti môžu sa potom určité deformity chybné prisudzovať vplyvom dedičnosti. Problém učenia má veľký význam aj ako hlavný prostriedok všestranného rozvoja osobnosti.

Prof. Jurovský zvýraznil zástož štruktúrálnych zmien vo vývine osobnosti u mládeže. Vo vývine detskej osobnosti zisťuje tri markantne sa od seba odlišujúce štruktúry: detskú, pubertálnu a adolescentnú. Vyvodzuje z toho nutnosť špecifických prístupov k osobnosti vo vývine. Práve zanedbávanie vývinových aspektov osobnosti spôsobilo veľa nežiadúcich spoločenských dôsledkov, čo by malo viesť k zamysleniu sa najmä pracovníkov v oblasti výchovy a propagandy. Budúce výskumy budú musieť okrem kultúrnych činností mládeže, ktoré sleduje Jurovský, prizerať aj na iné ukazovatele.

V poslednom referáte v pléne skúmal doc. Konečný význam psychopatológie pre štúdium normálnej osobnosti. Tento aspekt nie je nový. Doterajšie psychologické typológie osobnosti vyšli prevažne z psychopatologických pomerov. To platí pre typológiu Kretschmerovu, Jungovu, Adlerovu, z novších napr. Eysenckovu, ale aj Pavlovova typológia vyšla z experimentálneho modelu poruchovej činnosti. Ukazuje to, že osobnosť normálneho človeka je príliš zložitá pre klasifikačné snahy. Narušená osobnosť prejavuje viac jednoznačné a zjednodušené tendencie. To je metodologicky podnetné, ale pre analógiu s normálnou osobnosťou nie vždy dost presvedčivé. Konečného požiadavka rozvíjať porovnávacia a diferenciálnu disciplínu, zameranú na štúdium zhôd a rozdielov poruchovej a neporuchovej činnosti psychiky, je však mimoriadne cenná a metodologicky závažná.

Všetky štyri referáty v pléne priniesli metodologické a faktografické analýzy rôznych oblastí a aspektov psychológie osobnosti a naznačili niektoré východiská. Ďalšie rokovanie sjazdu sa však prenieslo do sekcií, čím sa zoslabila možnosť prehĺbiť a uceliť jednotlivé pohľady. Množstvo referátov sa prednieslo v trinástich tematických sedeniach, v ktorých sa hovorilo o všeobecných a špeciálnych problémoch osobnosti, o psychodiagnostike, sociálnej psychológii, o problémoch vedenia ľudí, o psychopatológii, vývoji osobnosti, motivácii, rozhodovaní a o otázkach mládeže a výchovy. Predniesli sa referáty so širším i užším záberom, s väčším i menším teoretickým dosahom a s rôznou úrovňou spracovania. V našom článku si všimneme tie otázky, ktoré majú blízky vzťah k našej súčasnosti.

Všestranne rozvinutá osobnosť sa považuje za konečný cieľ našej výchovy. Psychológia osobnosti nekladie ciele, ale prostredníctvom analýzy skúma realitu a tým umožňuje zisťovať účinné cesty k ich dosiahnutiu. V etike a pedagogike sa zvyčajne črty osobnosti hodnotia a hierarchizujú. Psychológia sa však pokúša o kvantifikáciu a zdôvodnenú klasifikáciu. V bežnej reči sa napr. vyskytuje niekoľko tisíc slov, ktoré označujú vlastnosti osobnosti. Najst medzi nimi funkčné vzťahy a závislosti je úlohou psycho-

logického výskumu osobnosti. Práve z jeho potrieb vznikla matematická metóda, ktorá umožňuje presnú kvantifikáciu vzťahov medzi jednotlivými vlastnosťami. Takzvanou faktorovou analýzou hľadajú sa medzi nimi korelácie a z tisícov empirických pojmov vyvedukuje sa malý počet faktorov, ktoré predstavujú to podstatné, čo je pre diferenciáciu osobnosti potrebné. Umožní sa tak síce len staticky vystihnúť štruktúru osobnosti, zato sa však získa klasifikácia opretá o vystihnutie niektorých reálne zistiteľných súvislostí. Referáty o vlastnostiach, schopnostiach i vzťahoch osobnosti prejavovali práve túto snahu o presnú kvantifikáciu, ktorú môžeme súčasne chápať ako prvý typický znak psychologického prístupu k osobnosti a psychologických disciplín vôbec.

Požiadavka kvantifikácie a triedenia je osobitne závažná v psychodiagnostike. Toto je oblasť, ktorá sa u nás dlho zanedbávala. Referáty o nej ukázali široké overovanie zahraničných metód u nás. Pokiaľ sú tieto metódy v rukách erudovaných psychológov prinášajú konkrétnu pomoc. Presné výskumy však ukazujú, že napr. ani na faktorovej analýze stavaný Cattellov osobnostný dotazník nemusí priniesť diferenciálne diagnostické pohľady. Podobne dotazníky neuroticizmu sa ukázali vo veľkej miere funkcionáriami miestami testovania. Napríklad ten istý žiak sa celkom inakšie prejaví v škole a doma. Testy osobnosti sú často fundované vyslovene empiricko-štatisticky a chýba im teoretické podloženie. To všetko núti k opatrnosti a vedeckej skepse. Ukazuje to súčasne druhý typický znak psychológie osobnosti, komplexnosť v prístupe k problémom. Práve na sjazde chýbal teoreticko-kritický referát, ktorý by ukázal hodnotiace aspekty. Dôležité je to najmä pre mladých psychológov, ktorí denne s psychodiagnostickými metódami pracujú a na ktorých sa bude klásť čoraz viac úloh nielen na psychiatriách, ale aj v školstve, priemysle, doprave a pod. Pri nedostatočnom kritickom prístupe k používaným metódam môžu oslabiť svoj zmysel pre aspekt komplexného prístupu.

Rad rôznych otázok rozoberali referáty zaoberajúce sa špeciálnymi problémami osobnosti. Zvýraznili napr. neurofyziologický pohľad na človeka. Tento dôraz je na mieste najmä vzhľadom na jednostranné sociologizujúce tendencie, ktoré sa objavujú po odmietnutí jednostranných fyziologizujúcich pohľadov minulosti. Iné referáty si všimli osobnosť športovca, fajčiara, spotrebiteľa, mladistvého väzňa, vplyvu testu a pod. Zmienil sa treba aj o výskume, ktorý sa zaoberal zmenami osobnosti pod vplyvom veku. Život nie je len evolúcia, vývin, ale aj jeho zvrátenie, involúcia. Stúpajúci podiel starých ľudí v civilizovaných spoločnostiach a riešenie problémov s tým spojených je závažnou spoločenskou úlohou. Rôznosť skúmaných otázok a množstvo problémov, ktorých riešenie život nastoľuje, utvára tretí typický znak psychológie osobnosti, šírku záujmov a záberu.

Účastníkmi sjazdu neboli len psychológovia, ale aj pedagógovia, psychiatri, fyziológovia, sociológovia a pod. Osožné spojenie psychologických a sociologických prístupov predstavovalo napr. oznámenie o výskume niektorých osobných zvláštností Cigánov. Podstatné odlišnosti sa v ich osobnosti ukazujú najmä v oblasti emotivity. Referát ukazuje, že falošný humanizmus veci nerieši. Treba vedecké analýzy, ktoré pomôžu aj ku riešeniam. Spolupráca odborníkov z rôznych vedných disciplín ukazuje súčasne ďalšiu výraznú črtu psychológie osobnosti a vedy vôbec, kolektívny, teamový charakter práce.

Široké uplatnenie očakáva našich psychológov v oblasti riadenia, priemyslu a ekonomiky vôbec. Tu sa u nás oproti svetovej úrovni zatiaľ najviac zaostáva. Problému vedenia ľudí sa na sjazde venovali len dva príspevky. Pritom niet pochýb, že v oblasti organizácie a riadenia práce je moment osobnosti zásadný.

Referáty o vývoji osobnosti si všimajú najmä dieťaťa v útlom veku. Je to jednak pre význam tohto obdobia pre celkový vývin, žiaľ však aj preto, že kým v jasliach

pracuje už rad vysoko kvalifikovaných psychológov, v celej oblasti školskej praxe psychológa niet.

Zaujímavú tematiku priniesli referáty, ktoré k osobnosti pristupujú z hľadiska teórie rozhodovania. Presnými postupmi sa skúma stratégia ľudského správania a zisťujú sa predpoklady optimálnych rozhodnutí. Kybernetická terminológia zblízuje tu psychologické a ekonomické hľadiská.

Sjazz ukázal vzostupný trend našej psychológie. Psychologická práca je síce zatiaľ viac v oblasti analýz a čiastkových výskumov, ale to je základ pre široké aplikácie. Je to potenciálna sila, ktorá postupne ovplyvní prax mnohých úsekov nášho života.

Ivan Šipoš